

Research Article

Feasibility analysis of Al-Aqsa storm operation in the light of the right of legitimate defense

Morteza Esmaeili^{1*}, Negin Alizadeh²

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran
2. M.A Student in Political Science, Department of Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran

Article history:

Received: 24/12/2023

Accepted: 19/03/2024

Abstract

West Asia, a region of critical importance, has witnessed a series of significant and challenging events throughout history. The Middle East has been a stage for the activities of extra-regional actors pursuing diverse objectives. The Palestinian issue, a particularly sensitive and challenging issue, demands the attention of all countries in the region, researchers, and experts.

The Palestinian issue has not only preoccupied the Arab world but also all Islamic countries, regardless of nationality. The establishment of Israel in this region resulted in the dispossession of a significant portion of Palestinian land and an uncertain future for the Palestinian people. This event triggered escalating conflict between Jews and Arabs. Despite efforts by Arab countries, they were unable to effectively confront Israel, and subsequent conflicts led to further Israeli occupation of Palestinian territories.

In response, Palestinian liberation organizations with a politico-military approach emerged. The formation of the Hamas movement in 1987 marked a turning point, with their resistance activities against Israeli occupation

Please cite this article as:

Esmaeili, M., Alizadeh, N. (2025). Feasibility analysis of Al-Aqsa storm operation in the light of the right of legitimate defense. *Journal of Legal Studies*, 16(4) 281-314.
<https://doi.org/10.22099/JLS.2024.49149.5075>

* Corresponding author:

E-mail address: esmaeili2107@shirazu.ac.ir

continuing to this day, particularly in the Gaza Strip. This turning point became more pronounced with the initiation of the "Al-Aqsa Storm" operation by Hamas forces on October 7, 2023.

Following the 2023 conflict between Hamas and Israel, various legal perspectives emerged regarding the nature of this operation. While Israel attempts to portray the operation as illegitimate, Hamas justifies it as an act of self-defense in response to nearly 80 years of Israeli aggression and occupation.

Legal perspectives on the operation are divided:

- **First perspective:** Views the operation as terrorist and illegal.
- **Second perspective:** Argues that Hamas exercised the "right to resistance" in response to the Israeli occupation and its ongoing aggression.
- **Third perspective:** Based on Article 51 of the United Nations Charter (the right to self-defense), argues that Hamas, as the self-governing authority in the Gaza Strip, acted within its inherent right to self-defense against Israeli aggression.

Despite Israel's attempts to delegitimize all Palestinian resistance movements, including the Al-Aqsa Storm operation, and its use of disproportionate force, including the bombing of hospitals and residential areas, the Palestinian nation's military operations can be analyzed within the framework of international law, particularly the right to self-defense as outlined in Article 51 of the United Nations Charter.

This research, employing a descriptive-explanatory approach within the theoretical framework of legitimate defense, examines whether the Al-Aqsa Storm operation can be justified as an act of legitimate self-defense.

The hypothesis of this research posits that the October 7th operation was a response to the ongoing aggression and illegal actions of the Israeli government over seven decades of occupation. Therefore, it can be considered an act of legitimate self-defense within the framework of international law.

Key considerations:

- Article 51 of the United Nations Charter primarily recognizes the right to self-defense for states, not non-governmental groups or liberation movements.
- The exercise of the right to self-defense requires an initial act of aggression against the state.

However, the research findings suggest that:

- Hamas, as the elected government of the Gaza Strip, can be considered a legitimate self-governing authority.

- Hamas's resistance activities are based on the internationally recognized right of the Palestinian people to self-determination.
- Hamas's actions were a response to nearly 80 years of Israeli occupation and continuous aggression.

Therefore, the research concludes that the Al-Aqsa Storm operation can be analyzed as an act of legitimate self-defense within the context of the ongoing Israeli occupation and the Palestinian people's right to self-determination.

Keywords: Hamas, legitimate defense, Israel, Al-Aqsa Storm operation, Palestine.

دوره شانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۳

IJAS

مجله مطالعات حقوقی

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://doi.org/10.22099/JLS.2024.49149.5075>

مقاله پژوهشی

امکان‌سنجی تحلیل عملیات طوفان الاقصی در پرتو حق دفاع مشروع

مرتضی اسمعیلی^{۱*}، نگین علیزاده^۲

۱. استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

تاریخ پذیرش: 1402/12/29

تاریخ دریافت: 1402/10/03

اطلاعات مقاله

چکیده

به دنبال مخاصمه ۲۰۲۳ حماس-اسرائیل در قالب عملیات طوفان الاقصی، دیدگاه‌های متعددی در خصوص ماهیت این عملیات در مجامع حقوقی مطرح شد. در این راستا علیرغم تلاش اسرائیل برای غیرمجاز و نامشروع جلوه دادن عملیات فوق‌الذکر، در سویی دیگر حماس طراحی و اجرای عملیات پیش‌گفته را دفاع از خویشتن و در پاسخ به قریب به ۸۰ سال تجاوز و تعدی و اشغالگری دولت اسرائیل تفسیر می‌کند. بر این اساس سؤال اصلی پژوهش این است که آیا عملیات «طوفان الاقصی» بر اساس موازین حقوق بین‌الملل و در قالب حق ذاتی دفاع مشروع قابل تحلیل است یا خیر؟ فرضیه مورد ارزیابی بدین‌صورت مفصل‌بندی شده است که عملیات طوفان الاقصی در پاسخ به ادامه جنایات گسترده دولت اسرائیل و تداوم اقدام‌های متجاوزانه و خلاف حقوق بین‌الملل این دولت در سرزمین‌های اشغالی صورت گرفته و مبتنی بر قواعد شناخته‌شده حقوق بین‌الملل در پرتو توسل به اصل ۵۱ منشور سازمان ملل متحد، یعنی حق دفاع از خود و منافع حیاتی قابل تفسیر است. با عنایت به طرح و بررسی دیدگاه‌های سه‌گانه ناظر به ماهیت این مخاصمه، یافته‌های پژوهش که بر اساس رویکرد توصیفی-تبیینی حاصل آمده است و در قالب چارچوب نظری دفاع مشروع قرار گرفته، بیانگر این است که تا زمانی که اشغالگری و جنایات اسرائیل به بهانه‌های مختلف و در سطوح گوناگون علیه فلسطینیان ادامه داشته باشد، «دفاع مشروع» هم به‌عنوان یک «حق» قطعی و شناخته‌شده کماکان قابل استناد خواهد بود.

واژگان کلیدی: حماس، دفاع مشروع، اسرائیل، عملیات طوفان الاقصی، فلسطین.

استناد به این مقاله:

اسمعیلی، مرتضی و علیزاده، نگین (۱۴۰۳). امکان‌سنجی تحلیل عملیات طوفان الاقصی در پرتو حق دفاع مشروع. مجله مطالعات حقوقی. ۱۶. (۴). ۲۸۱-۳۱۴.

* نویسنده مسئول:

E-mail address: esmaeili2107@shirazu.ac.ir

سرآغاز

خاورمیانه (غرب آسیا) به‌عنوان خوشهٔ تمرکز مناطق حیاتی جهان شناخته می‌شود (Nasri, 2015:27). در این منطقه استراتژیک و مهم که بستر تحولات سیاسی و تاریخی به‌حساب می‌آید، عملیات طوفان الاقصی توسط حماس و در مقابله با دولت اسرائیل، در 7 اکتبر 2023 در سرزمین اشغالی فلسطین به وقوع پیوست که بار دیگر منجر به جلب توجهات جهانی به این منطقه شد. پس از انجام این عملیات، ظرفیت حماس برای انجام حملات هماهنگ و هم‌زمان از هوا، دریا و زمین آشکار شده و توانایی حماس برای ناشناخته نگه‌داشتن تدارکات خود از کشوری مانند اسرائیل که دارای پیشرفته‌ترین سرویس‌های اطلاعاتی در جهان است، هویدا شد (CFR, 2023). مبارزان فلسطینی توانستند شهرک‌ها و اماکن نظامی اسرائیل در اطراف غزه را به کنترل خود درآورند. از همین رو، در ارتباط با ماهیت عملیات 7 اکتبر حماس، دیدگاه‌های متفاوتی مطرح شد. این نظرات متفاوت و گاهاً متضاد ناشی از آن است که در ارتباط با خود ماهیت حماس نیز اختلاف آرا وجود دارد. بررسی دقیق و جزئی این نظرات از چارچوب پژوهش حاضر خارج است، ضمن این‌که آثاری نیز در این زمینه وجود دارد؛ اما برای تحلیل دیدگاه‌های مختلف در خصوص ماهیت عملیات طوفان الاقصی و ارائه فرضیه پژوهش حاضر، به‌ناچار بایستی گذری کوتاه به این آرا داشت که در ادامه نیز بتوان به بسط و شرح فرضیه مدنظر پرداخت.

صاحب‌نظران دیدگاه اول با بیان استدلال‌هایی، این عملیات را تروریستی و غیرقانونی معرفی می‌کنند. در دیدگاه دوم با توجه به اشغالگری و تداوم اقدام‌های جنایت‌کارانه دولت اسرائیل، بیان می‌شود که حماس طوفان الاقصی را در راستای «حق مقاومت» مردم فلسطین انجام داده است؛ و معتقدان بر دیدگاه سوم نیز با استناد به اصل 51 منشور ملل متحد با عنوان «حق دفاع مشروع» و نیز با توجه به این‌که حماس دولت خودگردان بخشی از اراضی اشغالی است، این عملیات را در پرتو توسل به حق ذاتی دفاع مشروع ساکنان فلسطین دانسته و بر اساس آن تحلیل خود را ارائه می‌کنند. بنا بر

باور نویسندگان این مقاله، با تکیه بر مستندات این عملیات در راستای توسل به حق ذاتی دفاع مشروع بوده و ساکنان این سرزمین با توجه به این‌که به مدت نزدیک به 80 سال تحت اشغال و تعدی از جانب دولت مسلط اسرائیل بودند، لذا در راستای دفاع از خویش، اقدام به طراحی و اجرای عملیات 7 اکتبر کرده‌اند. هرچند دیدگاه‌های متعددی در خصوص ماهیت این عملیات در مجامع حقوقی مطرح است و دولت اسرائیل نیز نهایت تلاش خود مبنی بر غیرقانونی و نامشروع جلوه دادن هرگونه مبارزه و مقاومت گروه‌های آزادی‌بخش در فلسطین به‌ویژه عملیات فوق را دنبال می‌کند و مستندات نیز نشانگر آن است که این دولت، با کوچک‌ترین دفاع ساکنان غزه، فجیع‌ترین اقدام‌ها را در مقابله با آنان انجام می‌دهد، ولی باین‌وجود زمانی که عملیات مبارزانه ملت فلسطین در پرتو موازین حقوق بین‌الملل و اصل حق ذاتی دفاع مشروع قرار می‌گیرد، به باور عده‌ای از تحلیل‌گران مشاهده می‌شود که اساس و پایه این اقدام‌ها مبنی بر توسل به اصل 51 منشور سازمان ملل متحد، یعنی حق دفاع از خود و منافع حیاتی بوده و در این راستا قابل تفسیر است.

بر همین مبنا، در نوشتار حاضر نویسندگان در تلاش خواهند بود که علاوه بر طرح کلی سه دیدگاه مطرح در خصوص ماهیت حماس و در نتیجه عملیات طوفان الاقصی، ضرورت بررسی و امکان‌سنجی تحلیل عملیات مذکور در قالب موازین حقوق بین‌الملل و حق ذاتی دفاع مشروع را به‌مثابه مسئله اصلی این پژوهش دریافت کرده و با استناد بر این فرضیه که عملیات طوفان الاقصی در پاسخ به ادامه جنایات گسترده دولت صهیونیستی در طول نزدیک به 80 سال اشغالگری و تداوم اقدام‌های متعدیانه این دولت در سرزمین فلسطین که خلاف حقوق بین‌الملل صورت گرفته، از سوی حماس و با هدف دفاع از خود محقق شده است، به دنبال آزمون این گزاره هستند که اقدام‌های اخیر حماس، در ذیل دیدگاه سوم مطروحه در پژوهش، مبتنی بر قواعد شناخته‌شده حقوق بین‌الملل بوده و در چارچوب حق دفاع مشروع قابل تفسیر است.

1. پیشینه پژوهش

اهمیت مسئله مبارزه فلسطین و جبهه مقاومت به‌ویژه در جهان اسلام بر هیچ‌کس پوشیده نیست و این مسئله ازجمله مباحثی است که تاکنون مطالعات و پژوهش‌های بسیاری در ارتباط با آن صورت گرفته و در هر یک به ابعاد متفاوتی از این موضوع پرداخته شده است. تحقیقات و مطالعات متعددی در خصوص اهمیت مسئله سرزمین‌های اشغالی و ضرورت پرداختن به آن، چگونگی شکل‌گیری دولت جدید اسرائیل و در راستای آن محورهای منازعه فلسطین و اسرائیل در این سرزمین، شکل‌گیری گروه‌های مقاومت و بازخوانی مفهوم دفاع مشروع در این راستا انجام شده است. برای مثال، مهم‌ترین پژوهش‌های انجام شده در این حوزه شامل موارد زیر است:

مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی نقش جنبش حماس در تحولات سیاسی فلسطین اشغالی» اثر علینقی پور (1395) مهم‌ترین مسئله جهان اسلام در صدسال اخیر را اشغال فلسطین به‌وسیله دولت صهیونیستی می‌داند و در این میان شکل‌گیری گروه‌های فلسطینی ازجمله حماس و ساف را تلاش مستمری در آزادسازی سرزمین‌های اشغالی می‌داند و بررسی فعالیت‌های جنبش حماس از زمان تأسیس تا عصر حاضر را در مقاله خود دنبال می‌کند. باوجود این‌که نویسنده به بررسی نقش حماس و اقدام‌های آن می‌پردازد، اما این مسئله را مدنظر قرار نداده است که عملکرد این جنبش در قالب دفاع از خود در برابر دولت اسرائیل ارزیابی شده و اقدام‌های انجام شده طبق موازین حقوق بین‌الملل، مشروع تلقی می‌شود.

طالقانی (1388) در مقاله پژوهشی با عنوان «ابعاد حقوقی جنگ غزه و دفاع مشروع» در تلاش است تا مشخص کند از منظر حقوق بین‌الملل، کدام اقدام نظامی تجاوز محسوب می‌شود و دفاع مشروع شامل چه عملیات نظامی است؟ اساساً در جنگ 22 روزه دولت اشغالگر قدس با دولت فلسطینی حماس در غزه، تجاوز توسط کدام‌یک از طرف‌های درگیر آغاز شد و کدام‌یک از طرفین درگیری به دفاع از خود پرداخت و بر اساس قانون بین‌الملل، چه تکالیفی بر عهده جامعه بین‌المللی بوده و

است. باید گفت که انطباق یا عدم انطباق قاعده دفاع مشروع در این جنگ به خوبی روشن و واضح است. همچنان که نویسنده عنوان داشته، اقدام‌های ساکنان غزه در قالبی تدافعی قرار می‌گیرد، زیرا آغازکننده حملات، دولت اسرائیل بوده است؛ اما ادعای نگارندگان در پژوهش پیش‌رو آن است که با وجود آغازگر بودن حماس در عملیات اخیر، بررسی‌ها نشان می‌دهد این اقدام‌ها در قالب دفاع مشروع قرار می‌گیرند.

در مقاله «دفاع مشروع فردی در جنایت تجاوز ارضی»، نظری نژاد (1389) به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا در جنایت تجاوز امکان استناد به دفاع مشروع فردی برای متجاوزین وجود دارد؟ که نگارنده پاسخ منفی به این پرسش می‌دهد؛ زیرا بررسی جنایت تجاوز بیانگر آن است که مرتکب این جرم، سران سیاسی یا نظامی یک دولت بوده که بدون مطرح بودن حمله، استقلال سیاسی یا تمامیت ارضی کشور دیگر را مورد تعرض قرار می‌دهند. در مقاله «دفاع مشروع بازدارنده در قرن بیست و یکم» شریفی طراز کوهی و بارین چهاربخش (1392) درصدد سنجش قانونی بودن دفاع مشروع بازدارنده بوده و به این منظور تفسیری عینی از ماده 51 منشور ملل متحد در پرتو قواعد تفسیر معاهدات ارائه می‌دهند. با این وجود، دو مقاله اخیر به‌طور ویژه به انطباق یا عدم انطباق دفاع مشروع در عملیات طوفان الاقصی نپرداخته و این اقدام‌ها را در پرتو این حق ذاتی بررسی نکرده‌اند.

اما موضوع اقدام‌های اخیر حماس و به عبارت دقیق‌تر، عملیات طوفان الاقصی به تاریخ 7 اکتبر 2023 میلادی موضوع کاملاً جدیدی است که نگارندگان در این خصوص مقالات و یا کتب علمی چاپ‌شده‌ای را مشاهده نکرده‌اند که به‌طور ویژه با هدف بررسی اقدام‌های اخیر جنبش حماس فلسطین ذیل دفاع مشروع باشد. لذا منابع موجود در این زمینه اندک و انگشت‌شمار است.

با توجه به ارزیابی صورت گرفته، نگارندگان در این نوشتار به دنبال بررسی و امکان‌سنجی تحلیل این اقدام‌ها بر اساس ماده 51 منشور ملل متحد هستند که مقوله دفاع (مشروع) را به‌عنوان حق ذاتی هر انسان دانسته و آن را بخش جدایی‌ناپذیری از

هر نظام حقوقی (بین‌الملل و داخلی) به حساب می‌آورد. لذا تمایز پژوهش حاضر با ادبیات پیش گفته در اینجا روشن می‌شود.

2. چارچوب نظری: دفاع مشروع در موازین حقوق بین‌الملل

منشور ملل متحد در ماده 51 از «حق ذاتی» دولت‌ها برای اقدام در دفاع شخصی یا جمعی حمایت می‌کند. طبق مفاد این ماده، در صورت انجام حمله مسلحانه علیه یکی از کشورهای عضو سازمان ملل، منشور هیچ‌گونه محدودیتی بر حق ذاتی آن کشور برای به‌کارگیری دفاع از خود، اعمال نخواهد کرد. لذا این حق، یک اصل حقوقی جهانی است که توسط همه کشورها به رسمیت شناخته شده است، زیرا در تمام سیستم‌های حقوقی آن را پذیرفته‌اند، هرچند با وجود این که حق نام‌برده به‌خودی‌خود یک حق بشری نیست، به‌طور قابل‌توجهی تضمین کرده است که حقوق بشر توسط قوانین بین‌المللی محافظت می‌شود (Kashef Al-Ghetaa & Soo Bow Pei & Cheng Jia, Hui, 2023: 60-61). بر همین مبنا، دفاع مشروع بنا بر استناد به ماده 51 منشور ملل متحد، جزء لاینفک نظام حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی بوده و از حق مسلم دولت‌ها محسوب می‌شود. این اصل زمانی قابل‌استفاده خواهد بود که کشوری موردحمله نظامی قرار بگیرد و تا زمانی که شورای امنیت اقدامی در راستای برقراری صلح و امنیت انجام نداده باشد، آن کشور حق دفاع از خود با هر وسیله ممکن خواه به‌طور فردی یا دسته‌جمعی را خواهد داشت تا با توسل به‌زور در برابر دشمن از خویش دفاع کرده و در مقابل آن بایستد (Ziai Begdali, 2021:442; Rahmani, 2020:120).

شایان‌ذکر است که دفاع مشروع در حالت بازدارنده نیز مشروع است؛ یعنی دفاعی که به دلیل نبود مرجع جهانی که بتوان به آن متوسل شد، با هدف پیش‌گیری از حمله دیگر، مجاز و قانونی محسوب می‌شود (Kasese, 1990:69). دفاع یا حمله پیشگیرانه نیز به عملی گفته می‌شود که در مقابل تهدیدی اعمال می‌شود که زمان و مکان آن موردتردید است، ولی مانع برتری دشمن می‌شود. لذا برخلاف اقدام پیش‌دستانه، در

توسل به دفاع پیشگیرانه وجود ادله مستند و محکم مبنی بر احتمال حمله در آینده لازم نیست. لذا بر اساس موازین حقوق بین‌الملل این دو اقدامی با ماهیت تهاجمی بوده که با ادله تدافعی به کار گرفته می‌شود (Ebrahimzadeh and Malekizadeh, 2022:85).

البته باید بیان کرد این قاعده در تعریف مضیق خود توسل به این حق را در صورت وقوع حمله متجاوزانه مشروع و قانونی تلقی می‌کند، اما در تعریف موسع از این قاعده، طرف‌های درگیر می‌توانند در صورت پیش‌بینی حمله احتمالی و قریب‌الوقوع کنشگر متجاوز، متوسل به این حق شده و از خود دفاع کنند (Qadri Kangavari and Khaje Pasha, 2013: 110). اهمیت اصل دفاع مشروع در احکام و مقررات عمومی نیز مشهود است. همچنین در موازین حقوقی سازمان ملل متحد نیز که امروزه بیش از نیم‌قرن از عمر آن می‌گذرد دفاع مشروع بنا بر استناد به ماده 51 این منشور جزء لاینفک نظام حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی دانسته شده و حقوق مسلم محسوب می‌شود.

از این رو شرایط اساسی محقق شدن دفاع مشروع عبارت‌اند از الف. احراز تجاوز مسلحانه که باید وقوع تجاوز، محرز و مسلم شده و عملیات مسلحانه تجلی خارجی و عینی پیدا کند؛ و ب. رعایت شروط ضرورت و تناسب به نحوی که متوسل شدن به این نوع از دفاع ضرورت داشته باشد و رجوع به دیگر راه‌ها برای حل مسالمت‌آمیز اختلاف با کشور متجاوز، مقدور نباشد و نیز میان عمل تجاوز و اقدام‌هایی که در جهت دفاع مشروع از خود صورت می‌گیرد، تناسب و سازگاری وجود داشته باشد. لذا فوریت و نبود جایگزین متناسب که بتواند مورد استفاده قرار بگیرد و نیز قلمرو استفاده از زور در حین دفاع مشروع باید متناسب با میزانی باشد که برای دفع تجاوز مورد استفاده قرار می‌گیرد (Wallace, 2005:346). همچنین بر اساس تعریف موسع، زمانی که تجاوز و تعدی دولت مهاجم مستمر بوده، تداوم داشته باشد و احتمال تکرار آن زیاد باشد و طرفی که مورد تجاوز مستمر در گذشته واقع شده است اقدامی انجام بدهد، این اقدام دفاع مشروع به شمار می‌رود.

3. تاریخچه شکل‌گیری اسرائیل و گروه‌های مقاومت

در قرن بیست و یکم جامعه جهانی شاهد وقوع تحولات گسترده‌ای از جمله دو جنگ جهانی اول و دوم، فروپاشی سلطه استعمار قدیم و نیز پایانی بر حکومت‌هایی همچون خلافت اسلامی عثمانی بود. حال در این بین، دولت نوظهور اسرائیل نیز برآیند این تحولات بود که به موجب تلاش‌های صهیونیسم معاصر، یعنی تفکر بازگشت یهودیان به فلسطین بر اساس دو مدعای تاریخی و مذهبی شکل گرفته و با تلاش‌های دولت وقت بریتانیا آن هم در عمل به وعده خود و در ادامه نیز همراهی ملل متحد به هدف خود یعنی تأسیس دولت صهیونیسم رسیدند.

3-1. تأسیس اسرائیل

زمینه‌های این تلاش به پدر صهیونیسم معاصر یعنی «لئون پینسکر» برمی‌گردد. یهودی روس‌تباری که با توجه به سیاست یهودی‌ستیزی دولت روس، در تلاش برای شکل‌گیری نخستین گروه جنبش صهیونیستی در سال‌های پایانی قرن نوزدهم بود؛ اما با این وجود، تفکر صهیونیسم امروز که منجر به شکل‌گیری دولت اسرائیل شد، نتیجه اقدام‌های «تئودر هرتزل» بود که با کتاب دولت یهود اندیشه بازگشت به فلسطین را مطرح و در راستای آن با تصویب قطعنامه بال در کنگره 1897 در سوئیس، منجر به برپایی کنگره جهانی صهیونیسم و ایجاد سازمان جهانی صهیونیست «اندیشه بازگشت به فلسطین» را سازمان‌دهی و نهادینه کرد. در همین راستا بود که سازمان‌دهی مهاجرت یهودیان به سرزمین فلسطین انجام شد (Ahmadi, 2022:151- 150). به همین ترتیب، بریتانیا با صدور اعلامیه بالفور در نوامبر 1917 به این روند سرعت بخشید و منجر به موافقت دولت وقت این کشور با ایجاد سرزمین ملی یهود در فلسطین شد. با پایان خلافت عثمانی در سال 1920 سرزمین فلسطین از جمله مناطق تحت قیمومت بریتانیا قرار گرفت و همین امر، منجر به آسان شدن مهاجرت یهودیان به اراضی این سرزمین

شد. لذا دولت وقت انگلیس و بعدازآن نهاد سازمان ملل، به‌خوبی خدمات مورد انتظار یهودیان را در اختیارشان گذاشتند.

از همین رو تمامی تلاش‌های سازمان جهانی صهیونیست با هدف بازگرداندن یهودیان به فلسطین، بنا بر همین دعاوی تاریخی و مذهبی صورت گرفته است. منتقدان این تفکر، استدلال‌های تاریخی و دینی یهودیان را صرفاً توجیهی برای تشکیل دولت اسرائیل می‌دانند و طرح آن را نه ادعایی مبنی بر نگاه تاریخی و مذهبی بلکه موضوعی سیاسی قلمداد می‌کنند. ازجمله این منتقدان موشه منوهین و المر برگر هستند (Ahmadi, 2022: 145-148; McWilliams, and Piotrowski, 2014:118; Soleimani, 2014:19).

پس از خروج نیروهای بریتانیا از فلسطین نیز، ملل متحد مسئول پایان دادن به تعارضات میان اعراب و یهودیان بر سر مسئله فلسطین شد و تصمیم این سازمان بر شکل‌گیری دولت یهودی و عربی در منطقه شد. در همین راستا در 15 مه 1948، دولت اسرائیل با نخست‌وزیری بن‌گورین تأسیس شد اما در مقابل وعده تشکیل دولت عربی محقق نشد (Ahmadi, 2022:154-155). پس از گذشت زمان کوتاهی، تعداد زیادی از کشورها موجودیت جدیدی به نام اسرائیل را به رسمیت شناخته و به‌این‌ترتیب دولت جدید در منطقه فلسطین تشکیل شد و امروزه بیش از هفت دهه از عمر این دولت می‌گذرد.

یهودیان در طی بیش از 70 سال قدمت اسرائیل، بخش مهمی از پروژه بزرگشان یعنی توسعه قدرت بر تمام کره زمین را عملی کردند؛ که امروزه ما شاهد این ادعا هستیم (Habanka Al Maidani, 2020: 244)؛ ادعایی که هیچ‌وقت از سوی گروه‌های فلسطینی پذیرفته نشد و در همین راستا نیز، در کنار جنگ و ستیز دول عربی و در ادامه سیاست عادی‌سازی روابط با دولت اسرائیل، گروه‌های مبارز متعددی در فلسطین سر برآوردند و هدف و فعالیت خود را مقاومت و مبارزه با اسرائیل معرفی کردند.

3-2. تأملی بر تشکیل و ماهیت گروه‌های مقاومت فلسطینی

پس از ایجاد سرزمین ملی برای قوم یهود در اواسط قرن بیستم، این مردمان فلسطین بودند که محل سکونت خود را از دست داده و بخش اعظمی از سرزمین‌شان بدون توجه به خواست و نظر ایشان به یهودیان واگذار شده و سرنوشتی مبهم در انتظارشان بود. ولی باین حال، از همان سال‌های اولیه مبارزات ساکنان فلسطین برای دفاع از خود و تعیین سرنوشت خویش در سرزمین‌شان آغاز شد. در این بین دول عرب مسلمان نیز اقدام‌هایی با هدف مبارزه با اسرائیل انجام دادند، اما به دلیل عدم هماهنگی و برنامه‌ریزی دقیق به نتیجه مطلوب نرسیدند. لذا در راستای این تلاش‌ها بود که سرزمین‌های اشغالی شاهد شکل‌گیری تفکراتی از جنس مقاومت، مبارزه و رهایی‌بخشی در درون خود شد. تفکراتی که به محور مقاومت تبدیل شده و در راستای تحقق فلسطینی آزاد، مبارزه کردند. بر این اساس در راه مبارزه با آرمان دستیابی به فلسطین آزاد، نهضت‌های مقاومت متعددی شکل گرفته که از جمله مهم‌ترین این سازمان‌ها می‌توان به جنبش الفتح، جنبش جهاد اسلامی و جنبش حماس اشاره کرد. الفتح با عنوان کامل «حرکه التحریر الوطنی الفلسطینی» از مهم‌ترین سازمان‌های سیاسی و نظامی در فلسطین است که در سال 1959 تشکیل شد. اعضای این سازمان مبارزان فلسطینی با تفکرات و گرایش‌های سوسیالیستی و ملی‌گرایی هستند که تمایلات اسلامی در آن‌ها کمتر مشاهده می‌شود (Massoudnia, 2017: 105-106). نظریه «فلسطیننا» اصول و دیدگاه جنبش فتح را نسبت به آزادی فلسطینی و برخورد با کشورهای عربی این‌گونه بیان می‌کند: «بازگرداندن فلسطین فقط از راه نظامی امکان‌پذیر است». امروزه این سازمان از تفکر اخوانی خود فاصله گرفته و به شکل گروهی با ماهیت ناسیونالیستی فعالیت می‌کند. شکست فتح در انتخابات 2006 مجلس قانون‌گذاری از سوی حماس و بیرون شدن از نوار غزه و محدود شدن به کرانه باختری رود اردن نیز، وضعیت فعلی الفتح را نشان می‌دهد (Defapors, 2023).

جنبش جهاد اسلامی با عنوان کامل «حرکة الجهاد الاسلامی فی الفلسطین» در سال‌های پایانی دهه 1970 میلادی توسط «فتحی شقاقتی و عبدالعزیز» شکل گرفت. این سازمان با ماهیتی سیاسی-نظامی و با هدف از بین بردن اسرائیل از طریق مبارزه مسلحانه و برپایی کشور فلسطین با نظام اسلامی تشکیل شد. این جنبش افکار و اعتقادات ایدئولوژی و سیاسی خود را از میراث‌های دینی و فرهنگی اسلام الهام گرفته و متأثر از انقلاب اسلامی ایران، اخوان‌المسلمین به‌ویژه تجربیات سازمان جهاد اسلامی مصر است (Sadat, 2016:77; Massoudnia, 2017:101-103). در این میان تأثیرات فکری و رفتاری حزب التحریر بر گروه‌های مبارز فلسطینی از جمله جهاد اسلامی را نباید نادیده گرفت. این حزب به‌عنوان یکی از جنبش‌های اسلامی معاصر، در میان فلسطینی‌های کرانه باختری رود اردن طرفداران بسیار زیادی دارد (Ahmadi, 2012:122-130).

دیگر سازمان مهم فلسطین با عنوان نهضت مقاومت اسلامی حماس شناخته می‌شود. حماس یا «حرکة المقاومة الإسلامیة» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گروه‌های آزادی‌بخش غالب در سرزمین‌های اشغالی و کنشگر غیررسمی مبارز شناسایی شده است که هدف از آن نبرد مسلحانه در برابر دولت صهیونیستی و ایجاد حکومت آزاد و مستقل در سرزمین فلسطین است. زمینه‌های شکل‌گیری این نهضت به شکست اعراب در برابر دولت صهیونیستی در جنگ پنجم ژوئن 1967 برمی‌گردد. سپس مدتی پس از شروع انتفاضه اول یا انقلاب سنگ سرزمین فلسطین، حماس توسط فعال فلسطینی، «شیخ احمد یاسین» در سال 1987 تأسیس شد. این نهاد جدید در اواخر دهه 1990 به‌طور ویژه‌ای درگیر مسئله فلسطین شد. حماس پس از این‌که در انتخابات مجلس اکثریت کرسی‌ها را از آن خود کرد و در انتخابات پیروز شد، به گروه مقاومت غالب در غزه تبدیل شده و کنترل نوار غزه را از اختیار الفتح خارج کرد که تا به امروز رئیس حکومت خودگردان غزه به شمار می‌رود.

هویت حماس ریشه در جنبش اخوان‌المسلمین مصر داشته و در امتداد آن شکل گرفته است که دارای اعضای سنی مذهب هستند (Mousavi, Ayvazi and Ashrafi,)

141: 2022). حماس فلسطین با گذشت زمان و متأثر از مؤلفه‌های مهمی همچون، شرایط و اقتضائات زمانی (وقوع انقلاب اسلامی ایران) و مکانی (شکل‌گیری این گروه در سرزمین‌های اشغالی) دچار تغییراتی شده و امروزه ایدئولوژی منحصر به فرد خود یعنی «آزادی فلسطین» را دارد. لذا جنبش مقاومت اسلامی حماس به‌عنوان یکی از نیروهای سیاسی برتر و غالب در سرزمین‌های فلسطینی اشغالی به رسمیت شناخته شده و فعالیت می‌کند. پیروزی غیرمنتظره حماس در انتخابات پارلمانی فلسطین در سال 2006 لحظه‌ای تعیین‌کننده در مطالعه سیاست اسلام‌گرایان بود. به‌طوری‌که این موفقیت انتخاباتی منجر شد که نخست‌وزیر وقت فلسطین «احمد قریه» در مصاحبه با خبرنگاران بگوید: «این انتخاب مردم است. باید به آن احترام گذاشت» (Jamal, 2013; The Guardian, 2006; 273)؛ بنابراین، حماس که مجلس قانون‌گذاری را در اختیار دارد و به‌عنوان قدرت غالب در نوار غزه شناخته می‌شود، فعالیت‌های خود را از طریق سه دستگاه دفتر سیاسی، دفتر تبلیغاتی و بازوی نظامی خود به پیش می‌برد. آن‌ها رویکرد مبارزه و مقاومت مسلحانه را بر رویکرد صلح‌طلبانه ترجیح می‌دهند. البته با این حال، سران این جنبش بعداً موافقت کردند که با اسرائیل مذاکره کنند و مرزهای سال 1967 را بپذیرند.

اقدام‌های متعدد حماس علیه اسرائیل، با هدف بازپس‌گیری اراضی اشغالی صورت گرفته و باعث جلب توجهات جامعه جهانی به خود شده است. اساساً همین اقدام‌ها نیز حمایت افکار عمومی مردم فلسطین را به دنبال داشته است. بر این مبنای حماس از سال 2007 با اسرائیل وارد نبرد مسلحانه در قالب دفاع از خود شده است. جنگ‌هایی نظیر محاصره نوار غزه، جنگ غزه (2008-2009)، عملیات ستون دفاعی، نبرد 2014 اسرائیل و غزه و نیز در حال حاضر اقدام‌های طوفان الاقصی را در سال 2023 در مبارزه با دولت اشغالگر و بیرون راندن آن‌ها از فلسطین ترتیب داده و در راستای دستیابی به اهداف و آرمان‌های مطروحه اصل دفاع مشروع (به‌زعم خود) را در پیش گرفته است (Tabnak, 2023).

4. عملیات 7 اکتبر در پرتو ماده 51 منشور ملل متحد

پس از انجام عملیات طوفان الاقصی که نظر جامعه جهانی را به خود جلب کرد، عرصه تحلیل جهانی نیز شاهد ظهور نظرات متعدد تحلیل‌گران و صاحب‌نظران در ارتباط با ماهیت عملیات 7 اکتبر حماس شد. این نظرگاه‌های متفاوت ناشی از آن است که در ارتباط با خود ماهیت حماس نیز اختلاف آرا وجود دارد. در این عملیات که مبارزان فلسطینی توانستند شهرک‌ها و اماکن نظامی دولت صهیونیستی در اطراف غزه را به کنترل خود درآورند که نتایج کامل آن هنوز در حال آشکار شدن است تا به امروز نظرات جهانیان را به خود جلب کرده است. بر همین اساس در ادامه کلیاتی از نظرگاه‌های مطرح در ارتباط با ماهیت عملیات نام‌برده را بیان و سپس به بسط بیش‌تر دیدگاه نگارندگان این پژوهش، یعنی دیدگاه سوم پرداخته می‌شود.

4-1. دیدگاه نخست

در ذیل دیدگاه نخست بیان می‌شود که حماس فلسطین، به‌عنوان یک گروه تروریستی شناخته شده و اقدام‌هایی نظامی و همراه با خشونت‌ی که انجام می‌دهد، این ادعا را اثبات می‌کند. برای فهم دقیق و درست این مدعا، ابتدا باید دانست که تروریسم چیست و چه رفتارهایی تروریستی نامیده می‌شوند. علیرغم وجود تعاریف و تفاسیر متعدد از این واژه، باید بیان کرد که ترور را از نظر لغوی استفاده از خشونت برای ایجاد ترس یا وحشت به‌ویژه به‌عنوان وسیله‌ای جهت تأثیر گذاشتن بر اعمال و رفتار سیاسی تلقی می‌کنند. در دانشنامه سیاسی نیز ترور به این شکل تعریف شده است: ترور، به معنای وحشت و به وحشت افکندن است و در سیاست به عمل حکومت یا گروه‌هایی اطلاق می‌شود که در جهت حفظ قدرت یا مبارزه با دولت، با انجام اعمال خاص، منجر به ایجاد وحشت می‌شوند (Kargari and Heydarifard 2018: 9; Ashuri, 1986: 98-99). در این راستا، ریشه اولین تعریف تروریسم در حقوق بین‌الملل به کنوانسیون مربوط به

جلوگیری و مبارزه با تروریسم در سال 1937 م. برمی‌گردد. البته مهم‌ترین سند بین‌المللی در این خصوص، پیش‌نویس کنوانسیون جامع مبارزه با تروریسم بین‌المللی است (Ham Mihan, 2023). اساساً یکی از دلایلی که باعث عدم دستیابی به یک تعریف واحد و جامع در خصوص این اصطلاح و به تبع آن موجب اختلاف رویه در سرکوب این پدیده شده است، تفاوت دیدگاه کشورها به ویژه دولت‌های غربی از یک طرف و دولت‌های جهان سوم از طرف دیگر است؛ به این معنا که یک دولت ممکن است عملیاتی را مصداق عملیات دفاعی و غیرقابل اجتناب در نظر بگیرد و دولت دیگر آن را مصداق عملیات تروریستی بداند؛ اما به نظر می‌رسد مهم‌ترین بخش مورد اختلاف در تعریف مشترک و جامع از تروریسم، درهم‌پیچیدگی مبارزات آزادی‌بخش در پرتو اصل حق تعیین سرنوشت، با تروریسم بین‌المللی است. از این رو، برخی تلاش می‌کنند مرزهای تروریسم و دفاع مشروع را درهم آمیزند و دفاع حق طلبانه ملت‌ها در مقابل تجاوز دشمن را نیز هرگاه مصلحت اقتضا کند، اقدامی تروریستی بخوانند (Kargari and Heydarifard, 2018; 38). معتقدان در این چارچوب، حماس را یک جنبش ستیزه‌جوی اسلام‌گرایی می‌دانند که با وجود اداره امورات بیش از دو میلیون فلسطینی در نوار غزه، به دلیل مقاومت مسلحانه در برابر اسرائیل، استفاده از خشونت به‌عنوان ابزاری در جهت آزادسازی اراضی اشغالی، دارا بودن سوابق بمب‌گذاری‌های انتحاری متعدد و دیگر اعمال خشونت‌آمیز، این گروه را در رده گروه‌های تروریستی قرار می‌دهند.

وزارت خارجه ایالات متحده آمریکا در سال 1997 م. و اتحادیه اروپا از سال 2003 م. حماس را در فهرست گروه‌های تروریستی قرار دادند. مصر نیز به‌عنوان اولین کشور عرب‌مسلمان، در فوریه 2015 م. این گروه را به‌ویژه به دلیل حمایتش از شورشیان در شمال سینا در این کشور، در فهرست گروه‌های تروریستی قرار داد و فعالیتش را در این کشور ممنوع کرد. همچنین در چند سال اخیر نیز، سازمان کشورهای آمریکایی متشکل از 35 کشور و دیگر کشورهای اروپایی و آسیایی حماس را سازمانی تروریستی اعلام کردند (Persian Euronews, 2023). از همین رو در این دیدگاه

از آنجایی که ماهیت حماس تروریستی است، به دنبال آن نیز تمامی اقدام‌های و عملکرد این گروه، تروریستی نامیده می‌شود. حمایت‌کنندگان این نوع نگاه، معتقد هستند بعد از عملیات طوفان الاقصی مشخص شد که رهبران سیاسی در سراسر جهان بار دیگر بر ضرورت مبارزه با تروریسم و ضرورت هوشیاری برای پاسخگویی به هرگونه تهدید احتمالی در هر نقطه از جهان تأکید کنند. برای مثال برخی از سیاستمداران از جمله رئیس کمیسیون اروپا «ورزولا فون درلاین»، نه تنها حمله حماس به اسرائیل را محکوم کردند؛ بلکه آن را یک اقدام تروریستی توصیف کردند. همچنین برخی نیز حماس را یک جنبش آزادی‌بخش تلقی نمی‌کنند (Persian Euronews, 2023; Dandc.eu, 2023).

به تبع دیدگاه‌های مختلف و بعضاً متعارض در خصوص ترور و تروریسم، تعریف گروه‌های تروریستی نیز به تبعیت از پراکندگی و عدم جامعیت مفهوم تروریسم، دارای تعریف مشخص و واحدی نیست؛ اما به‌طور کلی، سه دیدگاه در این خصوص وجود دارد. بر اساس رویکرد نخست، هیچ تعریفی از گروه‌های تروریستی وجود ندارد، زیرا محققان فکر می‌کنند این اصطلاح به‌سادگی قابل تعریف نیست. در این راستا برخی صاحب‌نظران نیز تروریسم را صرفاً یک تاکتیک سیاسی می‌دانند که با چنین تعریفی، هیچ گروهی ذاتاً یک گروه تروریستی نیست. رویکرد دوم، تعاریف جامع و کلی از گروه‌های تروریستی ارائه می‌دهد که بسیار کلی است. در این رویکرد، گروه‌های تروریستی دارای سه مشخصه بارز هستند که عبارت‌اند از اینکه چنین گروه‌هایی، دارای ماهیت فرو ملی و اهداف سیاسی هستند و از تروریسم استفاده می‌کنند. در رویکرد سوم نیز تعاریف صریح و انحصاری از گروه‌های تروریستی ارائه می‌شود که این معمولاً حاوی همان معیارهای اساسی رویکرد دوم هستند با این تفاوت که معیار دیگری را اضافه می‌کنند. به باور صاحب‌نظران این دیدگاه، گروه‌های تروریستی به دودسته بازیگر محور و کُنش‌محور تقسیم می‌شوند. دسته اول شامل گروه‌هایی می‌شود که دارای قلمرویی برای خود نیستند؛ اما دسته دوم، شامل کنش‌های گروه‌هایی است که از تاکتیک‌هایی با اولویت تروریستی بیش‌تر استفاده می‌کنند. این نگاه‌های گوناگون

سبب شده است که دول مختلف نیز بنا بر برداشت خود، دست به تدوین فهرست‌های ملی گروه‌های تروریستی بزنند و گروه‌های تروریستی مدنظرشان را در آن ثبت کنند. قاعداً به نظر می‌رسد چنین فهرست‌هایی مبتنی بر عقاید و منافع دولت تدوین‌کننده شکل گرفته است و همین امر در برخی موارد باعث سوءاستفاده شده است.

از همین رو می‌توان گفت گنجاندن حماس در چارچوب یک گروه تروریستی دقیق و صحیح نبوده و دچار تزلزل است، زیرا تعریف جهان‌شمول و موردقبول از تروریسم ارائه نشده و تعاریف موجود در این حوزه متعدد است. ضمن این‌که قطعنامه‌های شورای امنیت، به‌صراحت و تنها دو گروه القاعده و داعش را به‌طور رسمی به‌عنوان گروه تروریستی شناسایی و اعلام کرده و در سایر اقدام‌ها صرفاً به محکوم کردن آن رفتار اکتفا شده است. ضمن این‌که علیرغم معرفی و اعلام حماس به‌عنوان گروه تروریستی از سوی ایالات‌متحده، اتحادیه اروپا و برخی کشورهای دیگر، تا به حال این گروه از سوی اکثریت جامعه جهانی به‌عنوان یک گروه تروریستی معرفی نشده است. علاوه بر این قرار دادن حماس در فهرست گروه‌های تروریستی، مسیر تعامل سیاسی را با مشکل مواجه می‌کند. این در حالی است که پس از آغاز عملیات 7 اکتبر و سپس اقدام نظامی اسرائیل، چندین کشور با هدف اقدام‌های میانجی‌گرایانه برای تبادل گروگان‌ها و زندانیان اقدام کردند. اگر حماس به‌عنوان یک گروه تروریستی از سوی جامعه جهانی شناسایی می‌شد، اقدام‌های میانجی‌گرایانه فوق بسیار دشوار به وقوع می‌پیوست؛ بنابراین دولت‌هایی که حماس را گروه تروریستی می‌نامند با ادعای استفاده حماس از خشونت چنین نتیجه‌گیری می‌کنند؛ اما از آنجایی که حماس هرگز غرب را تهدید نکرده و مورد هدف قرار نداده است، این نام‌گذاری تا حد زیادی تحت تأثیر برداشت اسرائیل از این جنبش است. همین امر در مورد برداشت روشنفکران غربی از حماس نیز صادق است (Hammihan, 2024; Aljamal, 2014:48). در خصوص حماس، زمانی این تزلزل بیش‌ازپیش تقویت می‌شود که به اقدام‌های این گروه در چارچوب حق تعیین سرنوشت و بر اساس حقوق اشغال‌نگریسته شود، زیرا حق تعیین سرنوشت

ملت‌ها در عرصه بین‌المللی امری مشروع است که بند 2 ماده 1، ماده 16، ماده 73 و بند 6 ماده 55 منشور ملل متحد به آن اختصاص یافته است. از همین رو مبارزان فلسطینی از تروریست‌های شناخته‌شده جهان متفاوت‌اند (Kargari and Hammihan, 2024; Heidarifard, 2018 38; Reich, 1943: 89).

2-4. دیدگاه دوم

از منظر صاحب‌نظران این دیدگاه، حماس به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گروه‌های آزادی‌بخش غالب در سرزمین‌های اشغالی و کنشگر غیررسمی مبارز شناسایی شده است و هدف از آن نبرد مسلحانه در برابر دولت صهیونیستی و ایجاد حکومت آزاد و مستقل در سرزمین فلسطین است. هنگامی‌که به علل و زمینه‌های شکل‌گیری و روی کار آمدن حماس، نگاهی شده و به سرگذشت مبارزاتی ساکنان فلسطین بیشتر دقت شود، آشکار خواهد شد که مردمان این سرزمین از همان ابتدای اشغال کشورشان در راه مبارزه با آرمان دستیابی به فلسطین آزاد، همواره در حال مبارزه و مقاومت بودند و هنگامی‌که مدتی پس از شروع انتفاضه اول یا انقلاب سنگ فلسطین، حماس توسط شیخ احمد یاسین در سال 1987 تأسیس شد؛ به این نکته پی می‌بریم که گروه مقاومت حماس، در راستای همان هدف دیرینه فلسطینیان یعنی «مبارزه و مقاومت» تشکیل شده و در همین مسیر هم قدم بر خواهد داشت. بر همین مبنا نیز، گروه مقاومت جدید در اواخر دهه 1990 به‌طور ویژه‌ای درگیر مسئله فلسطین شده و پس از این‌که در انتخابات مجلس 2006، اکثریت کرسی‌ها را از آن خود کرد و در انتخابات آن سال پیروز شد، به گروه مقاومت غالب در غزه تبدیل شده و تا به امروز رئیس حکومت خودگردان غزه به شمار می‌رود. از همین رو در دیدگاه این دسته از صاحب‌نظران، اقدام‌های حماس در چارچوب حق مبارزه و مقاومت قابل‌تحلیل و بررسی است. حماس که از نظر سیاسی نوار غزه را کنترل می‌کند، سرزمینی به مساحت حدود 365 کیلومترمربع (141 مایل مربع) که خانه بیش از دو میلیون نفر است را در اختیار دارد هرچند توسط اسرائیل

محاصره شده است. در سال‌های اولیه روی کار آمدن این گروه نیز، حماس به‌طور گسترده توسط فلسطینی‌ها به‌عنوان گروهی که مایل به مقاومت در برابر اسرائیل بود، پذیرفته شد (Nytimes, 2023; Aljazeera, 2024).

همچنان که در پی عملیات اخیر، «خلیل الحیه» در مصاحبه خود با شبکه خبری الجزیره گفت: «ملت ما پرچم سفید را نشان نخواهد داد و در سرزمینش پایدار باقی می‌ماند و مقاومت را در آغوش می‌کشد.» معاون سیاسی حماس در ادامه نیز تأکید داشت: «تنها آزادی سرزمین و مقدساتمان ما را از دفاع از مردم بازمی‌دارد.» همچنین در چارچوب این دیدگاه، «رئیس‌جمهور ترکیه» نیز با انتقاد شدید از کشتار مردم غزه در بمباران جنگنده‌های اسرائیل، تأکید کرد که حماس نه یک گروه تروریستی بلکه یک جنبش آزادی‌بخش است (Fars News, 2023; Mehr News, 2024). «عزام التیمی» از دوستان «خالد مشعل» رهبر سیاسی سابق حماس، در سال 2007 کتابی با عنوان فصل‌های نانوخته حماس منتشر کرده است که در آن سعی دارد برخی از جنبه‌های بحث‌برانگیزتر اهداف و فعالیت‌های ایدئولوژیک حماس را توضیح دهد. «التیمی» در این کتاب از حماس با عنوان یک جنبش آزادی‌بخش و نه یک سازمان تروریستی یاد می‌کند. همچنان که رئیس دفتر سیاسی حماس در سخنرانی خود در 4 دسامبر 2013 در «IIUM» مالزی تأکید می‌کند که جنبش او «یک جنبش آزادی‌بخش ملی» است (Aljamal, 2014:42)؛ بنابراین ضمن مقبول دانستن این دیدگاه، با استناد به مؤلفه‌هایی عملیات 7 اکتبر علاوه بر این‌که از ماهیت آزادی‌بخش حماس برخوردار است اما بیش‌تر در چارچوب دفاع مشروع جای گرفته و قابل ارزیابی است.

3-4. دیدگاه سوم

از منظر صاحب‌نظران این دیدگاه با استناد به ماده 51 منشور ملل متحد که دفاع مشروع را حق ذاتی دولت‌ها در دفاع از خود با توجه به فراهم شدن شرایط خاصی می‌داند، از آنجایی‌که حماس به‌عنوان دولت خودگردان که بر اساس انتخاب مردم فلسطین از

سال 2006 م. روی کار آمده است بر نوار غزه حاکم است و همه کشورها حق ذاتی دفاع از خود را دارند و نیز با استناد به گذشته اقدام‌های اسرائیل علیه ساکنان اصلی این کشور، عملیات طوفان الاقصی در 7 اکتبر 2023 با تکیه بر این حق ذاتی و در راستای دفاع از منافع جانی و مالی مردمان فلسطین به وقوع پیوسته است؛ بنابراین طرفداران این نوع نگاه عملیات نام‌برده را در پرتو اصل دفاع مشروع قابل‌تحلیل و ارزیابی می‌دانند. لذا حماس به‌عنوان یک جنبش با ماهیت ملی‌گرایانه و اسلام‌گرا در فلسطین است که به ایجاد یک دولت مستقل اسلامی در فلسطین تاریخی اختصاص دارد. زمانی که در سال 2006 حماس در انتخابات دموکراتیک شورای قانون‌گذاری فلسطینی تشکیلات خودگردان فلسطین در کرانه باختری و نوار غزه پیروز شد؛ بسیاری از محققان این پیروزی را برای فلسطینی‌ها شگفت‌انگیز می‌دانستند (Janssen, 2009:2; Britannica, 2023).

لذا طبق اعلام صریح ماده 51، دفاع مشروع به وضعیتی اطلاق می‌شود که بر اساس آن، در صورت وقوع حمله مسلحانه علیه یک کشور عضو ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدام‌های لازم برای حفظ و برقراری صلح و امنیت بین‌المللی را انجام نداده است، به آن کشور حق دفاع از خود با هر وسیله ممکن خواه به‌طور فردی یا خواه دسته‌جمعی، داده می‌شود تا با توسل به‌زور از خویش دفاع کرده، دشمن متجاوز را درهم بشکند و در مقابل آن بایستد (Ziai Begdeli, 2021: 442; Rahmani, 2020: 120). از همین رو منشور ملل متحد که پایه و اساس حقوق بین‌الملل جدید است، حق دفاع از خود را به‌عنوان «حق طبیعی» دولت‌ها یاد می‌کند که اعضای سازمان ملل متحد با استناد به ماده 51 آزادی شرکت در دفاع شخصی یا جمعی را تضمین می‌کنند؛ به عبارت دیگر دفاع مشروع یک مفهوم حقوق کیفری است که هم شامل دفاع از خود و هم دفاع از دیگران می‌شود. این حق که با حقوق طبیعی ادغام صریحی دارد در پیرامون دفاع از خود متمرکز شده است (Kashef Al-Ghetaa, 2023:66; Ohlin,2015:122-123).

اما حق تعیین سرنوشت به رسمیت شناخته شده جهانی و حق رهایی از نسل‌کشی به‌طور منطقی مستلزم این است که نهادهای غیردولتی مانند گروه‌های آزادی‌بخش، ملت‌ها و مردمان از نظر قانونی توسط حقوق بین‌المللی موجود حمایت و پشتیبانی شوند (Ohlin, 2015:122). از همین رو، دفاع مشروع به‌منزله یک قاعده و اصل کلی حقوقی به رسمیت شناخته شده و مورد قبول تمام نظام‌های حقوقی دنیاست. تجویز دفاع مشروع در جهت صیانت از حقوق فرد، گروه یا جامعه در معرض تجاوز، امری مسلم و قطعی است. اشغال غیرقانونی نشان‌دهنده استفاده غیرقانونی از زور (تجاوز) است و تا زمانی که این اشغال غیرقانونی تداوم داشته باشد، طبق قوانین مسئولیت بین‌المللی، یک عمل نادرست مستمر محسوب می‌شود و در نتیجه حق مستمر دفاع از خود را برای دولت/مردم اشغال شده حفظ می‌کند. بر همین مبنا تا زمانی که اشغال و تجاوز علیه یک کشور یا ملت تداوم داشته باشد، طبق قوانین مربوط به مسئولیت بین‌المللی، حق دائمی و مستمر «دفاع از خود» را برای کشور اشغال شده و ملت مورد تجاوز که سرزمین فلسطین مصداق بارز و روشن چنین وضعیتی در جهان امروز است، محفوظ می‌دارد (Mizan News, 2023 ; Shoraye rahbordi ravabet khareji, 2024).

با عنایت به مطالب فوق و علیرغم طرح دیدگاه‌های مختلف از سوی حماس و اسرائیل، با توجه به فرضیه این پژوهش و به‌منظور تفسیر و تحلیل عملیات طوفان الاقصی در پرتو موازین حقوق بین‌الملل به‌ویژه ماده 51 منشور ملل متحد، ابهام‌زدایی از دو مقوله ذیل ضروری است؛ الف. ماده 51 منشور ملل متحد دفاع مشروع را منحصر به دولت مورد تجاوز (نه گروه غیردولتی یا جنبش آزادی‌بخش) می‌داند؛ ب. متوسل شدن به این حق ذاتی را در شرایطی می‌داند که دولتی بدواً مورد تجاوز واقع شده و در آن صورت می‌تواند از این قاعده با رعایت شرایطی استفاده کرده و به آن حمله پاسخ دهد. لذا لحاظ کردن عملیات طوفان الاقصی در شمول مصادیق دفاع مشروع حماس در برابر اسرائیل ابتدا نیازمند حل این دو ابهام است.

اساساً اصطلاح کنشگران غیردولتی در تعاریف مختلف معانی متفاوتی دارد. در تعریف ساده، این اصطلاح به هرگونه نهادی اطلاق می‌شود که دولت نبوده و شامل گروه‌های جامعه مدنی مدافع حقوق بشر می‌شود؛ اما در تعاریف دیگر این کنشگران گروه‌های غیر مدنی را نیز شامل می‌شوند. بر همین اساس همان‌طور که اشاره شد، با وجود این‌که توسل به زور در حقوق بین‌الملل ممنوع و مطرود است اما با توجه به تحولاتی که در عرصه روابط بین‌المللی رخ داده است منشور سازمان ملل متحد با وضع قاعده 51 در این منشور، استثنایی بر این اصل وارد کرده که بر اساس آن، با محقق شدن شرایط و رعایت اصول دفاع مشروع، دولتی که مورد تجاوز و حمله مسلحانه از سوی دولت دیگری واقع شده باشد، حق دفاع از خود را دارد. لذا با عنایت به مفاد ماده 51 منشور ملل متحده، دولت و نه کنشگر غیردولتی که مورد تجاوز قرار گرفته، در مقابل می‌تواند از خود دفاع کرده و متوسل به زور شود. با این وجود زمانی که در سال 1977 پروتکل شماره یک، به کنوانسیون چهارگانه ژنو که مربوط به سال 1949 بود ضمیمه شد، بر اساس آن برای نهضت‌های آزادی‌بخش این حق اعطا شد که برای رسیدن به اهداف خود می‌توانند به زور متوسل شوند؛ هرچند این حق نیز مشروط به رعایت حقوق بشردوستانه یا حقوق درگیری‌های مسلحانه است. از همین رو سازمان‌ها و نهضت‌های آزادی‌بخش به‌طور قانونی و رسمی به‌عنوان طرف مشروع منازعه بین‌المللی شناخته شدند. ضمن این‌که اعلامیه روابط دوستانه (قطعنامه 2625/1970) که بازتاب قوانین عرفی است نیز حق مقاومت در برابر اقدام‌های اجباری خارجی که مردم را از حق تعیین سرنوشت محروم می‌کند به رسمیت می‌شناسد (Qaderi Kangavari and Khajeh Pasha, 2013: 123; Manshoore toseeh online, 2023). لذا حقوق بین‌الملل برای نهضت‌های آزادی‌بخش حقوقی همچون اصل مشروعیت توسل به زور، اصل مشروعیت کمک‌های نظامی به نهضت‌های آزادی‌بخش، عدم جواز استناد به دفاع مشروع دولت‌ها در مقابل نهضت‌های آزادی‌بخش را به رسمیت شناخته و از طرف دیگر وظایفی را نیز به‌عنوان تابعین حقوق بین‌الملل بر عهده آن‌ها قرار داده است. از آن

جمله که بر اساس ماده 35 پروتکل شماره یک الحاقی به معاهدات ژنو، طرف‌های درگیر حق نامحدود در انتخاب وسایل ضربه زدن به دشمن را نداشته و نیز استفاده از سلاح‌ها و ابزارهایی که حاصلی جز درد و رنج بیهوده ندارد، ممنوع است. مقاومت با هدف حق تعیین سرنوشت آن‌هم در مقابل اشغالگری حق مشروع و قانونی و مربوط به دفاع از خود و حفظ حاکمیت هر دولتی است که مورد حمله بیگانه قرار گرفته است. به رسمیت شناختن مقاومت در حقوق بین‌الملل به معنای مشروعیت بخشیدن به هرگونه اقدام مسلحانه که در قالب تروریسم جای می‌گیرد نخواهد بود و تنها به معنای قائل شدن حق تعیین سرنوشت برای ملل مختلف است (Toman, 1975:136). بر همین مبنا، مقاومت با هدف به‌کارگیری حق تعیین سرنوشت آن‌هم در مقابل اشغالگری، حق مشروع و قانونی و مربوط به دفاع از خود و حفظ حاکمیت هر دولتی (و سازمان آزادی‌بخشی) است که مورد حمله بیگانه قرار گرفته است (Qaderi Kangavari and Khajeh Pasha, 2013: 119). حتی در صورت اصرار بر تفسیر مضیق مفاد اصل 51 منشور ملل، با توجه به تغییر و تحولاتی که در نظام جهانی جدید رخ داده و کنشگران غیررسمی با ماهیت و اهداف مختلف روی کار آمده‌اند، اعلامیه روابط دوستانه ذیل قوانین عرفی، به آن قبیل از کنشگران غیررسمی و جنبش‌های آزادی‌بخش حق مقاومت و دفاع از خود برای تعیین سرنوشت را داده و بر همین اساس جنبش‌های رهایی‌بخش با توسل به این حق خود، با رعایت الزام‌ها و بایسته‌های آن می‌توانند از این اصل استفاده کرده و متوسل به آن شوند. نهضت‌های آزادی‌بخش فلسطین نیز مستثنا بر این قاعده نبوده و مشمول آن می‌شوند. بر همین اساس حماس که ابتدا به‌عنوان جنبش رهایی‌بخش در سرزمین فلسطین به رسمیت شناخته شده و اقدام‌های آن ذیل حق تعیین سرنوشت برای مردمان خود محسوب می‌شود، پس از انتخابات مجلس قانون‌گذاری در سال 2006، اکثریت کرسی‌های پارلمان را از آن خود کرده و قدرت غالب در نوار غزه شناخته شده و با توجه به عملیاتی که در این راستا و با هدف حق تعیین سرنوشت و با توسل به اصل 51 منشور ملل داشته، مورد قبول و حمایت ساکنان

غزه واقع شده و طبق آن، از مقبولیت و مشروعیت نزد آنان برخوردار است. از این‌رو، حماس با توجه به دو مؤلفه یعنی الف. به‌عنوان دولت خودگردان در نوار غزه که از مقبولیت و مشروعیت برخوردار است و ب. به‌عنوان یک نهضت آزادی‌بخش با ابزار مقاومت که حق تعیین سرنوشت برای ساکنان منطقه خود را دارد، با توسل به‌قاعده دفاع مشروع، اقدام‌های طوفان الاقصی در 7 اکتبر 2023 را در پاسخ به تجاوزات مستمر و غیرقانونی دولت اسرائیل برنامه‌ریزی و اجرا کرده است.

از طرف دیگر و در پاسخ به ابهام دوم، بررسی‌ها بیانگر آن است که وضعیت در اراضی اشغالی حتی قبل از انجام عملیات بسیار حساس و به‌راحتی مستعد هر ناآرامی و جنگ بود، زیرا اقدام‌های اسرائیل از جمله اشغال بی‌پایان سرزمین‌های فلسطین، گسترش شهرک‌سازی در مناطقی خارج از محدوده قانونی و اخراج ساکنان اصلی این سرزمین توسط اسرائیل، خشم و نارضایتی فلسطینیان را به اوج خود رسانده بود. عدم پاسخگویی و سکوت نگران‌کننده ارگان‌های ملل متحد، به‌ویژه شورای امنیت نیز، اجازه داده است که قطعنامه‌های چند دهه‌ای سازمان ملل صرفاً روی کاغذ باقی بماند (Irna, 2023; News, 2023; Presstv, 2023). اگرچه قاعده دفاع مشروع بیان می‌کند با رعایت شروط مشخص بودن تجاوز، لازم و ضروری بودن اقدام متقابل علیه دولت متجاوز، سازگاری در اصل دفاع در برابر دولت مذکور و نیز رعایت مؤلفه‌های سرعت و فوریت در اقدام دفاعی، گروهی که مورد حمله قرار گرفته می‌تواند متقابلاً و در پاسخ به حمله صورت گرفته، اقدام کند و عملیات نظامی ترتیب بدهد؛ اما در صورت استمرار و تداوم اقدام‌های دولت متجاوز، نیروهایی که سرزمین، مردم و جان‌شان مورد تجاوز قرار گرفته و در معرض خطر است می‌توانند با توسل به هر ابزار و وسیله‌ای، از منافع حیاتی خویش دفاع کرده و حملات مسلحانه‌ای را ترتیب بدهند.

جنبش حماس به‌عنوان نهضت آزادی‌بخش برای بازپس‌گیری سرزمین اشغالی فلسطین، شکل گرفته و منتخب اکثر ساکنان مردم فلسطین در نوار غزه و در نتیجه حزب حاکم در پارلمان این منطقه است. بر همین اساس ماده 51 منشور ملل متحد و سایر

موازن حقوق بین‌الملل که بیشتر به آن‌ها اشاره شد، حماس را مجاز می‌داند که در صورت تداوم تجاوز دولت خارجی و حتی ادامه پیشروی‌ها به مناطق تحت حاکمیت این سازمان، از اصل دفاع مشروع به‌عنوان حق ذاتی خود استفاده کرده و به هر وسیله ممکن، به‌فوریت از سرزمین و مردم خود دفاع کرده و با نیروی متجاوز مقابله کند؛ از همین رو، حماس در بیانیه‌ای اعلام کرد: «عملیات طوفان الاقصی حق مشروع مردم ما برای دفاع از خود، سرزمین و مقدساتشان در پرتو تجاوزات مداوم اشغالگران و سکوت و ناکامی جهان در انجام یک اقدام است. پایان دادن به تروریسم در حال تشدید، محرومیت مردم ما از همه حقوق و آرزوهای خود یعنی آزادسازی سرزمین خود و دستیابی به بازگشت به آن، همگی از جمله عوامل به ثمر رساندن این عملیات بود» (Tahlilroz, 2023).

بنابراین بر اساس تعریف موسع از ماده 51، زمانی که تجاوز و تعدی دولت متهاجم مستمر بوده، تداوم داشته باشد و احتمال تکرار آن زیاد باشد و طرفی که مورد تجاوز مستمر در گذشته واقع شده است اقدامی انجام بدهد، این اقدام دفاع مشروع به شمار می‌رود. از آنجایی که اقدام‌های متجاوزانه و اشغالگری‌های دولت صهیونیستی در سرزمین فلسطین استمرار داشته و رفتار غیرانسانی رژیم اسرائیل در برابر ساکنان اصلی این سرزمین نه تنها هیچ‌گاه کم نشده بلکه افزایش هم یافته است، لذا صدق قاعده دفاع مشروع در حملات اکتبر 2023 میلادی به وضوح روشن بوده و به اثبات می‌رسد.

با چنین عملیات مخفیانه و سری بود که حماس برای اولین بار توانست نیروهای اسرائیل و آمریکا را غافلگیر کند و حدود 1500 نیروی خود را به سمت مرزهای اسرائیل سرازیر کند. از این رو گستره و وسعت این عملیات موجب وارد آمدن یک شوک بزرگ به اسرائیل شد و بدون شک ضربه‌ای به اعتبار و هاله شکست‌ناپذیری سازمان اطلاعات و عملیات این دولت وارد ساخت (Mizan News, 2023). با آغاز این عملیات نیروهای مبارز فلسطینی بار دیگر نشان دادند که اسرائیل و جامعه جهانی نمی‌تواند آرمان فلسطین را نادیده بگیرد. بر همین اساس اقدام‌های حماس علاوه بر

این‌که در قالب مقاومت و مبارزه تعریف می‌شود، ریشه در اصل اساسی دفاع مشروع نیز دارد. آنچه در این عملیات متمایز است، تلفات سنگین انسانی و خسارت‌های نظامی و اقتصادی دولت صهیونیستی است (Fars News, 2023). از این‌رو در دنیای امروز مقوله دفاع مشروع، به‌منزله یک حق ذاتی در دفاع از خویش با محقق شدن شرایط نام‌برده به رسمیت شناخته شده و موردقبول از سوی ملت‌های متمدن است. اعمال این مقوله خارج از هرگونه صلاحیت قراردادی نیز قابل‌پذیرش است. به همین ترتیب دفاع از خود همیشه در حقوق بین‌الملل مجاز بوده و حتی دکترین دفاع مشروع، پایه‌ای برای مداخله بشردوستانه را نیز فراهم می‌کند (Ohlin, 2015: 121; Ziai Begdali, 2021: 443).

فرجام سخن

غرب آسیا که به‌عنوان خوشه تمرکز مناطق حیاتی است از گذشته تا به امروز عرصه وقوع رخدادهای مهم و چالشی بوده و بستر خاورمیانه به‌وفور شاهد حضور کنشگران فرا منطقه‌ای با هدف رسیدن به اهداف متفاوت بوده است. ظهور مسئله فلسطین در این منطقه، ازجمله مسائل چالشی و حساسی است که لزوم توجه تمامی دول منطقه، محققان و صاحب‌نظران را می‌طلبد. مسئله فلسطین نه‌تنها جهان عرب و دول آن را به خود مشغول کرده است بلکه تمامی کشورهای اسلامی نیز فارغ از ملیت، پیگیر این مسئله هستند. با تشکیل موجودیت جدیدی به نام اسرائیل در این منطقه، این مردمان فلسطین بودند که بخش اعظم و مهمی از سرزمین‌شان به یهودیان واگذار شده و آینده‌ای مبهم در انتظارشان بود. در چنین شرایطی بود که از همان سال‌های ابتدایی تشکیل دولت اسرائیل، کشمکش میان یهودیان و اعراب افزایش یافت و با وجود تلاش دول عربی مسلمان، آن‌ها نتوانستند با اسرائیل مقابله کنند و حتی با جنگ‌هایی که به راه انداخته شد، بخش‌های بیش‌تری از اراضی فلسطین به اشغال دولت جدید درآمد.

در این میان، سازمان‌های آزادی‌بخش مردمی با رویکرد سیاسی-نظامی در فلسطین تشکیل شدند که در این بین، تشکیل جنبش آزادی‌بخش حماس در سال 1987 و در ادامه انجام اقدام‌های مبارزه محور علیه اسرائیل که امروزه نیز بر نوار غزه حاکم است نقطه عطفی در مبارزات فلسطینیان محسوب می‌شود. نقطه عطف بودن تشکیل این سازمان با وقوع عملیات طوفان القسی در 7 اکتبر 2023 میلادی توسط نیروهای مبارز آن بیش از پیش نمایان می‌شود. با تکیه بر مستندات این عملیات در راستای توسل به حق ذاتی دفاع مشروع بوده و ساکنان این سرزمین با توجه به این‌که به مدت قریب به 80 سال تحت اشغال و تعدی از جانب دولت مسلط اسرائیل بودند، لذا در راستای دفاع از خویش، اقدام به طراحی و اجرای عملیات نام برده کرده‌اند. هرچند دیدگاه‌های متعددی در خصوص ماهیت این عملیات در مجامع حقوقی مطرح است و دولت اسرائیل نیز نهایت تلاش خود مبنی بر غیرقانونی و غیر مشروع جلوه دادن هرگونه مبارزه و مقاومت گروه‌های آزادی‌بخش در فلسطین به‌ویژه عملیات فوق را دنبال می‌کند و مستندات نیز نشانگر آن است که این دولت، با کوچک‌ترین دفاع ساکنان غزه، فجع‌ترین اقدام‌ها را در مقابله با آنان انجام می‌دهد، همچنان که تلاش گسترده‌ی این رژیم در جهت «نامشروع» جلوه دادن عملیات طوفان الاقصی و در نتیجه مشروعیت‌یابی به جنایات جنگی، بمباران بیمارستان‌ها و مناطق مسکونی و فاجعه نسل‌کشی خود در غزه قابل مشاهده است که فضایی ابهام‌آمیز در خصوص واقعیت عملیات مذکور را ایجاد کرده است. ولی باین‌وجود زمانی که عملیات مبارزانه ملت فلسطین در پرتو موازین حقوق بین‌الملل و اصل حق ذاتی دفاع مشروع قرار می‌گیرد، به باور برخی از تحلیل‌گران مشاهده می‌شود که اساس و پایه این اقدام‌ها مبنی بر توسل به اصل 51 منشور سازمان ملل متحد، یعنی حق دفاع از خود و منافع حیاتی بوده و در این راستا قابل تفسیر است.

در همین راستا و در پرتو پرسش اصلی پژوهش با این عنوان که آیا عملیات طوفان الاقصی بر اساس موازین حقوق بین‌الملل و در قالب حق ذاتی دفاع مشروع

قابل تحلیل است یا خیر؟ فرضیه مورد ارزیابی بدین صورت مفصل‌بندی شد که عملیات 7 اکتبر در پاسخ به ادامه جنایات گسترده دولت صهیونیستی در طول بیش از هفت دهه اشغالگری و تداوم اقدام‌های متجاوزانه و خلاف حقوق بین‌الملل دولت اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی صورت گرفته و لذا مبتنی بر قواعد شناخته‌شده حقوق بین‌الملل بوده و در چارچوب حق دفاع مشروع قابل تفسیر است.

از این رو و علیرغم ابهام‌های دوگانه الف. ماده 51 منشور ملل متحد دفاع مشروع را منحصر به دولت مورد تجاوز (نه گروه غیردولتی یا جنبش آزادی‌بخش) می‌داند و ب. متوسل شدن به این حق ذاتی را در شرایطی می‌داند که دولتی بدواً مورد تجاوز واقع شده و در آن صورت می‌تواند از این قاعده با رعایت شرایطی استفاده کرده و به آن حمله پاسخ دهد؛ یافته‌های تحقیق در راستای اثبات این فرضیه که عملیات نام‌برده در پرتو دفاع مشروع ارزیابی می‌شود، نشان می‌دهد اقدام‌های اخیر حماس با توجه به مقولات الف. حماس در حال حاضر به‌عنوان دولت خودگردان قانونی در نوار غزه که از مقبولیت و مشروعیت برخوردار است، محسوب می‌شود؛ ب. حماس به‌عنوان دولت منتخب مردم در انتخابات دموکراتیک شورای قانون‌گذاری پیروز شده است با توسل به ابزار مقاومت بر اساس موازین حقوق بین‌الملل حق تعیین سرنوشت برای ساکنان منطقه خود را دارد و ج. اقدام حماس در پاسخ به قریب به 80 سال اشغالگری و اقدام‌های متجاوزانه مستمر، غیرقانونی و خلاف حقوق بین‌الملل دولت اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی برنامه‌ریزی و اجرا شده است، در قالب دفاع مشروع قرار گرفته و ذیل آن بررسی می‌شود.

References

- Ahmadi, H. (2022). *Politics and Governance in the Middle East (West Asia) and North Africa*, Tehran: Ni.[In Persian]
- Ahmadi, H. (2012). *The Evolution of Islamic Movements from Seyyed Jamal's Salafi movement to Islamic Awakening in 1249-1390 AH*, Tehran: Imam Sadiq University (AS). [In Persian]
- Aljamal, Y.M. (2014). Hamas: a Terrorist Organization or Liberation Movement? University of Malaya UDK Malaysia, pp: 39-64.
- Aljazeera (2024). What is Hamas? A simple guide to the armed Palestinian group, (View date: 2024/02/10), at: B2n.ir/w73950.
- Alinaqipour, A. (2017). Investigating the Role of the Hamas Movement in the political developments of occupied Palestine, *Tarikhnameh Khwarazmi*, (11), 108-131.[In Persian]
- Ashuri, D. (1986). *Political Encyclopedia*, Tehran: Sohrvardi. [In Persian]
- Britannica (2024). Hamas, (View date: 2024/02/24), at: B2n.ir/m98800.
- Casse, A. (1990). *The Role of Force in International Relations*, translated by: Morteza Kalantarian, Tehran: Aghaz. [In Persian]
- CFR (2023). Israel's War on Hamas: What to Know, (View date: 2024/02/28), at: B2n.ir/u93761.
- D+C (2024). Why Hamas is not a liberation Movement, (View date: 2024/02/12), at: B2n.ir/e78301.
- Defapors (2023). Fath Movement; The most important Palestinian political and military organization to liberate this country, (view date: 2023/12/11), in: B2n.ir/g92639. [In Persian]
- Ebrahimzadeh, P and Amirhossein Malekizadeh (2022). The Position of Pre-emptive Defense from the Perspective of International Law with an emphasis on explaining the International legal obstacles to its application to protect civilians, *International Studies Quarterly*, 18(2), 83-100. [In Persian]
- Euronews Farsi (2023). Hamas' surprise attack on Israel; What do we know about the Al-Aqsa storm operation?, (view date: 2023/12/08), in: B2n.ir/u87732. [In Persian]

- Euronews Farsi (2024). Which Countries and Institutions Recognize Hamas as a Terrorist Organization?, (view date: 2024/02/16), in: B2n.ir/r60665. [In Persian]
- Fars News (2023). The Great Achievements of the Resistance in the Gaza War, (view date: 2023/12/06), at: <http://fna.ir/3gh3pu>. [In Persian]
- Ghasemi, A and Victorbarin Chaharbakhsh (2012). Evaluation of the right of collective legitimate defense in contemporary international law, *Judicial Law Perspectives Quarterly*, (50), 107-132. [In Persian]
- Ghorbani, S and Hossein Masoudnia and Ismail Arefi (2017). The Influence of the Islamic Republic of Iran on the process of the formation of the Islamic resistance group Hamas from the beginning of its formation to 2009, *Quarterly Journal of Islamic Revolution and Holy Defense Studies*, 3(1), 35-59.
18. Habanka Al Maidani, A.R.H (2020). *Shameful record of Jews throughout history*, translated by Abdurrahman Mohammad Zamanpour, Tehran: Ehsan.
- Hammihan (2024). Hamas; Terrorist Group or Freedom Movement, (view date: 2024/02/16), in: B2n.ir/z34514. [In Persian]
- Irna News (2023). Narrative of Foreign Affairs; Has Hamas launched a third intifada?, (view date: 2023/12/06), in: B2n.ir/b35379.
- Jamal, M. A. (2013). Beyond Fateh Corruption and Mass Discontent: Hamas, the Palestinian Left and the 2006 Legislative Elections, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 40(3), 273-294.
- Janssen, F. (2009). Hamas and its Positions Towards Israel_Understanding the Islamic Resistance Organization through the concept of framing, The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael.ISBN, pp 1-105.
- Javidi, A and others (2021). Analysis of the Conditions of Legitimate Defense (self-defense) in Iranian Criminal Law, with Emphasis on Judicial Procedure, *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/ Egyptology*, 6(18), 542-558. [In Persian]
- Kargari, N and Aliakbar Heydarifard (2018). *Terrorismology*, Tehran: Khorsandi. [In Persian]
- Kashef Al-Ghetaa, a.a and Soo Bow Pei and Cheng Jia Hui (2023). A Jurisprudential Perspective of Self-Defence, *Geopolitics Quarterly*, 19, Special Issue, 59-78. [In Persian]

- Manshoore toseh online (2023). Do Palestinians have the right to legitimate defense based on the rules and principles of international law?, (view date: 2023/12/20), at: <http://B2n.ir/q70821>.
- Massoudnia, H. and Saeed Ghorbani Tashekandi (2017). The influence of the Islamic Republic of Iran on the formation of the Islamic Jihad group in Palestine, *Journal of Political Science of Azad Karaj University*, (37), 119-97. [In Persian]
- McWilliams, WC. and Harry Piotrowski (2014). History of the world after World War II, translated by: Fatemeh Shadan, Tehran: Qoqnos.
- Mehr News (2024). "Erdogan: Hamas is not a terrorist organization but a liberation movement", (view date: 2024/02/15), in: B2n.ir/d66731.
- Mizan News (2023). What is the Al-Aqsa storm operation?, (view date: 2023/12/07), in: B2n.ir/u74288.
- Mizan News (2024). "Palestinians and the right to legitimate defense against the Zionist regime", (view date: 2024/02/10), in: B2n.ir/y83155.
- Mousavi, Seyyed S and Mohammad Rahim Ayvazi and Seyed Mohammad Ashrafi (2022). A comparative study of resistance groups of Hashd al-Shaabi of Iraq and Hamas of Palestine, *Journal of Fundamental and Applied Studies of Islamic World*, (9), 140-165. [In Persian]
- Nasri, Q. (2015). Critical Regions of the Middle East, Tehran: Imam Sadeq University (AS).
- Ohlin, JD (2015). The Doctrine of Legitimate Defense, Cornell Law School, 91 INT'L L. STUD. PP 119-160.
- Presstv.ir (2023). "Palestinians' anti-Israel operation 'legitimate defense' against decades of occupation: Iran's UN "mission", (View date: 2023/12/09), at: 2023B2n.ir/m35702.
- Qadri Kangavari, R and Daud Aghaei Khaje Pasha (2013). Comparative Analysis of the Theoretical and Practical Foundations of Resistance and Terrorism, the rights and tasks of liberation movements, *Afaq Sesat Quarterly*, 5 (17), 95-133. [In Persian]
- Reich, W (1943). The roots of terrorism, translator: Hossein Mohammadi Najam, Tehran: Islamic Revolution Guards Corps, Command and Staff College, Advanced Course of War.
- Rahmani, N (2020). *The role of power and recourse to force in international relations*, Tehran: Azarfar. [In Persian]

- Sadat, Seyyed A (2016). The Relations Between the Islamic Republic of Iran and the Palestinian Islamic Resistance Movements with an emphasis on the Islamic Jihad movement, *Islamic World Political Studies Quarterly*, (16), 106-77. [In Persian]
- Saikal, A & David Vestenskov (2020), Iran's National Security and Operational Capability, *Scandinavian Journal of Military Studies*, 3(1) 18-30.
- Soleimani, K (2014). *Islam and Conflicting Nationalisms in the Middle East 1876-1926*, translated by Mehdi Rezaei, The Hague: Iran Akademia. [In Persian]
- Shoraye Rahbordi Ravabet Khareji (2024). "Operation Storm Al-Aqsa from the point of view of the right of legitimate defense", (view date 2024/02/24), in: B2n.ir/k41172.
- Tabnak (2023). "Read more about Hamas in Tabnak", (access date: 2023/12/13), in: B2n.ir/a73676.
- Tahlilroz (2023). "Operation Al_Aqsa Storm, A legitimate Response To More Than 70 Years of Oppression", (View date: 2023/12/09), at: <http://B2n.ir/y17394>.
- Taleghani, H. (2010). Legal Aspects Of The Gaza War and legitimate Defense, *Gawah Law Journal*, (14), 41-48.
- The Guardian (2006). "Hamas Celebrates Election Victory" (View date: 2024/02/28), at: B2n.ir/f36629.
- The New York times (2023). "A Quick Look at Hamas", (View date: 2024/02/25), at: B2n.ir/s35832.
- Toman, J. (1975). Terrorism and the Regulation of Armed Conflicts, in M. Cherif Bassiouni(ed), *International Terrorism and Political Crimes*, Illinois: Charles C. Thomas Publishers.
- Wallace, R. (2005). *International Law*, translated by Seyyed Ghasem Zamani and Mahnaz Behramlou, Tehran: Institute of Legal Studies and Research [In Persian].
- Ziai Begdali, M.R. (2021). *Public International Law*, Tehran: Ganj Danesh. [In Persian]